

PLATON P. ZUBOV

ASTROLOGUL DIN KARABAGH

sau întemeierea cetății Șuși în anul 1752

roman istoric transcaucazian

Traducere din limba engleză de
SERGIU SELIAN

Introducere și note de
ARA GHAZARIANS

INTEGRAL

Cuprins

Notă asupra ediției române.....	7
Introducere.....	11

PARTEA ÎNTÂI

Capitolul I – ASTROLOGUL.....	27
Capitolul II – DJAMŞID	31
Capitolul III – MOTIVUL ÎNDĂRĂTNICIEI LUI DJAMŞID	35
Capitolul IV – DJAMŞID LA TRIBUL DJAVANŞIR	39
Capitolul V – SALIHA CEA FRUMOASĂ	43
Capitolul VI – DJAMŞID SE UNEŞTE CU SALIHA	49
Capitolul VII – TRIMISUL MELIKULUI DE TALIS.....	54
Capitolul VIII – PROMISIUNEA.....	58
Capitolul IX – SOSIREA LA TABĂRA HANULUI PANAH.....	63
Capitolul X – ASTROLOGUL APARE ÎN FAȚA HANULUI PANAH....	67
Capitolul XI – ASTROLOGUL SINGUR CU SALIHA	71

PARTEA A DOUA

Capitolul XII – RĂPIREA SALIHEI. ASTROLOGUL ESTE ȚINUT CAPTIV. INTENȚIA DE A ÎNTEMEIA ȘUȘIUL	77
Capitolul XIII – BĂTĂLIA NOCTURNĂ DIN CEANAKHCÍ ȘI IEȘIREA DIN ASEDIU	82
Capitolul XIV – TAINA DEZVĂLUITĂ. SOSIREA HANULUI PANAH.....	86

Capitolul XV – SALIHA ESTE RĂPITĂ DIN NOU	89
Capitolul XVI – ÎNTEMEIEREA ȘUȘIULUI.	
VEȘTI DESPRE SALIHA	93
Capitolul XVII – DJAMȘID PORNEȘTE ÎMPOTRIVA	
MELIKULUI DE TALİȘ	98
Capitolul XVIII – ATACUL NOCTURN ASUPRA ZEYVEI.	
DJAMȘID LUAT PRIZONIER	101
Capitolul XIX – ASTROLOGUL PLEACĂ LA ZEYVA.....	105
Capitolul XX – ASTROLOGUL INSULTAT ÎN ZEYVA	109
Capitolul XXI – CUCERIREA ZEYVEI.	
MOARTEA LUI HUSEIN.....	113
Capitolul XXII – PANAH HAN DEVINE	
HAN AL KARABAGHULUI	117
POSTFAȚĂ	121
 Note explicative	 123
Bibliografie Platon P. Zubov.....	137
Din partea traducătorului	141

Notă asupra ediției române

Volumul de față este traducerea din limba engleză a cărții *The Astrologer of Karabagh* de Platon P. Zubov, la rândul său o traducere a originalului rusesc, Карабахский астролог, или Основание крепости Шуши в 1752 году, a cărui ediție princeps a fost publicată la Moscova în 1834. Există și o traducere în limba armeană a versiunii ruse, realizată de scriitorul clasic armean Raffi (1835-88) și publicată în foileton în revista „Mșac” (Cultivatorul) din Tiflis (actualul Tbilisi) în 1882. Având la dispoziție o fotocopie a acestei din urmă traduceri, am colaționat-o cu traducerea engleză și astfel am putut asigura o versiune riguroasă în limba română. De asemenea, prefața acelei ediții armene, intitulată *Din partea traducătorului*, am inclus-o – evident în tălmăcire românească – la sfârșitul acestui volum.

Ediția de față o preia aidoma pe cea engleză redactată de Ara Ghazarians și publicată de Armenian Cultural Foundation din Arlington, inclusiv notele explicative ale aceleia, dar exceptând secțiunile *Acknowledgements*, de mulțumiri adresate tuturor celor care au contribuit la realizarea cărții, și *Other titles by the Armenian Cultural Foundation*, o listă a cărților publicate de instituția armeano-americană, întrucât am considerat că aceste aspecte omise de noi nu ar fi prezentat interes pentru cititorul român.

În ediția rusă a romanului, numele personajului central este transcris Джемшид (Djemșid), formă neuzuală a numelui originar persan *Jamshid* [dʒæmˈʃiːd], atribuit inițial celui de al patrulea și celui mai important Șah persan al dinastiei iraniene mitologice Pișdadian. Traducerea engleză a preferat forma general consacrată *Jamshid*, pe care am preluat-o la rândul nostru în această ediție, însă în transcriere fonetică română *Djamșid* (echivalentă pentru mai ambiguele

Geamșid/Giamșid). De notat că în ediția armeană a lui Raffi apare varianta armenizată Djumșud, nume cooptat și frecvent uzitat în onomastica armeană.

Față de opțiunea ediției engleze, în care capitolele sunt numerotate cu cifre arabe, am preferat să restaurăm versiunea originală, cu capitolele numerotate în cifre romane. Pe alocuri, unele cuvinte de origine străină sunt explicitate între paranteze drepte: este contribuția traducătorului din rusă. Câteva erori mărunte găsite în textul traducerii engleze au fost corectate, nu fără știința redactorului acelei ediții. Ținem să mulțumim domnului Ara Ghazarians pentru sollicitudinea și amabilitatea de a fi acceptat, în numele Fundației Culturale Armene, să ne cedeze drepturile de autor ale ediției engleze, pentru disponibilitatea și operativitatea cu care a răspuns dezideratelor noastre legate de publicarea versiunii române, pentru sugestiile și comentariile adiacente acestei colaborări, și în cele din urmă, dar în mod special, pentru impecabila și îndatoritoarea sa atitudine de intelectual erudit.

Ne simțim datori, de aceea, să-l prezentăm aici ca să oferim cititorului o palidă imagine a activității lui. Domnul Ara Ghazarians este doctor în sociologie al Universității Northeastern din Boston și al Școlii Fletcher de drept și diplomație. A fost redactor asistent și administrator al publicației „The Armenian Review” din Watertown, Massachusetts (1987-91), director de resurse și de arhive la Institutul Zoryan (1989-90) cu filiale în Toronto (Canada), în Arlington (SUA). Din 1997 este custode al Fundației Culturale Armene din Arlington, Massachusetts. A fost traducător și redactor la douăsprezece cărți, dintre care merită menționate traducerea în engleză a scrierii lui Raffi *Cele cinci melikate din Karabagh*, precum și o amplă bibliografie a periodicelor armenesti, editată în anul 2000. A publicat în presa armeană articole și lucrări bibliografice pe subiecte culturale și despre periodice armenesti. A mai publicat lucrarea *The Armenian Review: A Bibliography & Index (1948-2008)*, consacrată prestigioasei publicații din SUA „The Armenian Review”, și are în lucru *Raffi: Bio-Bibliography*, o vastă bibliografie multilingvă

ASTROLOGUL DIN KARABAGH

a operei romancierului armean, și două volume dedicate moștenirii culturale și scrierilor Diane A. Apcar (1859-1937), consul onorific al Republicii Armene în Japonia, prima femeie armeană diplomat și probabil cea dintâi femeie din lume într-un post diplomatic înalt.

SERGIU SELIAN

Capitolul I

ASTROLOGUL

Cârmuitorul Varandei¹, Melik Şahnazar, umbla prin castelul său fortificat din Ceanakhcí². Din când în când, arunca o privire pe fereastră asupra munţilor împăduriţi ai Karabaghului şi asupra splendidei văi acoperite cu mii de flori frumoase şi cu iarbă grasă, care înconjura Ceanakhcí. La stânga, curgea râul flancat de copaci plantaţi ale căror ramuri se reflectau în apele repezi, iar dincolo de râu se înălţau lanţurile muntoase care se uneau cu orizontul depărtat. Soarele strălucitor radia deasupra fermecătorului peisaj. Toate acestea, însă, nu-l încântau pe melikul Şahnazar, a cărui mohoreală trăda zbuciumul lăuntric. El îşi tot mângâia barba şi mustaţa, privindu-l nemulţumit şi nerăbdător pe tătarul scund, urât, cu nasul înroşit, care, ghemuit pe un covoraş, desena ceva pe podeaua de piatră. Tătarul îşi ducea degetul la tâmplă ca şi cum ar fi cumpănit, apoi, muindu-şi pana de trestie în *davat qalam*³-ul oriental [călimară], făcea însemnări pe o foaie de hârtie cerată întinsă în faţa lui. Uneori, cădea în contemplare sau scruta pe fereastră soarele. Părea indiferent la cele ce-l înconjurau, ignorând nerăbdarea sau supărarea melikului.

Melikul, în cele din urmă obosit să se tot plimbe înainte şi înapoi, s-a oprit lângă tătarul – astrologul său – cel gânditor, uitându-se cu iritare sporită la lucrul aceluia. Pierzându-şi răbdarea, a smuls de pe capul astrologului căciula înaltă din piele de oaie, a aruncat-o pe podea şi a răcnit furios:

— Ascultă, strănepot al lui Hanaf⁴ şi Malik⁵, urmaş al lui Abu Bakr şi Omar⁶, cât mai trebuie să aştept socotelile tale? Se vede treaba

că ți-ai pus în cap să mă scoți din sărite pentru tot restul zilei! Ai de gând să sfârșești cu prostiile tale? Zi!

Tătarul cel viclean, ras în cap, surprins de această răbufnire, a sărit în picioare și l-a privit înfricoșat pe melik, ca o maimuță așteptând comanda stăpânului său ca să facă tumbe și să distreze publicul. Figura lui era așa de comică, încât mânia melikului s-a potolit și el a izbucnit într-un râs nestăpânit.

— Jur pe barba mea⁷ – a strigat el, ținându-se burtă –, cele mai dezastruoase constelații trebuie s-o fi bântuit pe maică-ta de la concepere până la nașterea ta, dragul meu astrolog, căci e peste putință de imaginat cum s-au unit la un loc particulele care te-au făcut pe tine!

— Nu știi cum să-ți mulțumesc, melikul meu!

— Pentru ce? dacă n-ai fi fost tu, eu aș fi pierit. Dar, binecuvântați fie sfinții Ali și Husein⁸, am rămas întreg și sănătos! Dezastrul a dispărut, și a fost cu totul neînsemnat în comparație cu cel la care mă așteptasem.

Rostind aceste vorbe, i-a pus pe cap căciula, cu aparentă indiferență.

— Ascultă, astrologule, până și cel mai nechibzuit dintre toți *dar-vișii*⁹ șiiți este de o mie de ori mai înțelept decât tine! Trăncănelile tale fără noimă par să-ți fi luat mințile. Ce sunt prostiile astea pe care mi le spui? Ți-am cerut să socotești după stelele, orbitele și Dumnezeu mai știe ce alte semne mai folosești – și din care nu pricep nimic – dacă e timpul potrivit acum ca să am negocieri cu țicnitul de nepotu-miu, care nu-i mai breaz decât tine. M-ai înfuriat făcându-mă să aștept, ți-am smuls căciula și am azvârlit-o, te-am afurisit cu nume pentru care voi, discipolii lui Ali, nu aveți mare cinste, și tu mi-ai mulțumit pentru asta?!

— Se-nțelege că am făcut-o și chiar o să-ți mulțumesc întotdeauna – a obiectat astrologul –. Dacă ai fi avut, melikul meu, cea mai mică idee despre corpurile cerești, e foarte probabil că te-ai fi speriat de constelația rău prevestitoare care mă amenința când mi-ai smuls căciula. Am rămas, atunci, înlemnit până la sminteală din cauza primejdiei care mă păștea. Dar situația s-a rezolvat numai cu

o ușoară furie. Cum să nu-ți mulțumesc din suflet pentru asta? Dacă nu mi-ai fi azvârlit căciula, poate că mi-aș fi dat pe loc ultima suflare în chipul cel mai cumplit.

— E de-a dreptul uimitor! Pot să pricep prea bine amestecul providenței. Te hărăzise morții, în vreme ce eu ți-am smuls căciula și așa tu ai rămas în viață.

— Bineînțeles! Vezi, melikule – a continuat astrologul, așezându-se confortabil pe covoraș și savurând prilejul de a-și expune cunoștințele –, noi, cărturarii discipoli ai marelui Astrolog (dee-i Ali pacea veșnică!), putem prevedea nenorocirea datorită constelațiilor cerești, după alinierea sau alăturarea planetelor și a stelelor mari, dintre care fiecare își are înrâurirea sa specială asupra destinului omenesc, și avem o varietate de relații cu propria noastră stea¹⁰. Însă rareori putem pătrunde cu exactitate o calamitate neprevăzută. Deși unii șarlatani (blestemați fie de Ali pentru totdeauna!), dându-se drept astrologi, pretind că o pot face, dar asta-i o prostie. Orice nenorocire, fie ea mică sau mare, e un ghinion; întrucât am văzut că eram amenințat, m-am cufundat în revizuirea constelațiilor, când mânia ta m-a lovit, ceea ce era exact pericolul pe care mi-l prezisese războiul, și atunci...

— ...Și atunci – a continuat enervat melikul – are să se termine odată pălăvrăgeala ta nesuferită? Ce alte minciuni mai spun stelele și semnele tale? Pot acum să vorbesc cu nepotul meu? Da sau nu?

— Te rog, melikule, nu fi mânios! Trebuie să avem o înțelegere mai apropiată a împrejurărilor. Graba strică treaba. Acum o să-ncep...

— Iar să-ncepi? Ce tot mâzgăleai pe podea?

— Îmi reluasem observațiile pentru a patra oară, vrând să verific niște constatări, când dintr-odată am deslușit constelația primejdioasă care se ivise deasupra propriului meu cap și era așa de spăimoasă că mi-am părăsit socotelile...

— Mulțumesc pentru favoare. Continuă cu socotelile tale și încearcă să închei curând. Să-mi spui numai dacă dai de o constelație primejdioasă; atunci am să-ți azvârl căciula și am să mă apăr singur de primejdie.

Astrologul nici măcar n-a zâmbit la gluma melikului și a rămas tăcut pe covoraș, continuându-și cercetarea, pe când melikul și-a reluat plimbarea, mușcându-și buzele și mormăind: „Trebuie să fim nebuni ca să credem în astrologii ăștia. Suntem creștini, dar tot mai credem în soartă. Asta trebuie să fie influența perșilor, care se simte tare mult în Karabagh. Parcă am fi devenit pe jumătate musulmani. Noi, melicii armeni, suntem singurii care am rămas independenți în munții noștri după ce turcii și perșii au ciopârțit regatul armean între ei; e tare supărător! Ce obicei nefericit să împrumuți datinile altora! Știi sigur că toate prezicerile astea, fumul și oglinzile astrologice n-au nicio noimă, și totuși stai în cumpănă să trec la acțiune, oricât de neînsemnată, fără ei, ca să nu mai spun de o discuție cu nepotul meu, hotărâtoare pentru pacea dintre mine și cârmuitorul Talișului.¹¹ De ce asta? Din cauza presupunerii că ar putea fi un dram de adevăr în bolboroseala astrologică...”

A fost întrerupt de astrolog, care brusc a sărit în sus și a strigat ca un disperat:

— Grăbește-te, melikul meu, grăbește-te, repede, cheamă-l pe nepotul tău chiar acum! Peste cinci minute are să fie prea târziu! Nu vezi constelațiile alea rău prevestitoare cum se apropie de constelația ta norocoasă?

Nu i-a lăsat melikului răgaz să cugete și i-a strigat el însuși pe toți *nokarii* [slujitorii]. Aceia au dat fuga și s-au foit în jurul astrologului, în timp ce el intona numele lui Djamșid de o mie de ori¹².

Melikul a poruncit:

— Chemăți-mi nepotul, spuneți-i să vină chiar acum!

Nokarii au alergat să-i îndeplinească porunca.

Întorcându-se spre astrolog, melikul a adăugat:

— Ascultă, astrologule, ți-ai ieșit din minți, și tu, și stelele tale!

Tătarul n-a răspuns; s-a așezat din nou ca să se ocupe de calculele lui.

Capitolul II

DJAMŞID

Curând, uşa s-a deschis şi un tânăr bărbat cu înfăţişare plăcută a intrat; expresia lui trăda o mare suferinţă afectivă. El l-a salutat cu respect pe unchiul său; melikul de Varanda, tăcut, i-a făcut semn să se așeze pe covor şi s-a așezat alături.

— Spune-mi, Djamşid, ți-ai venit în cele din urmă în fire? Îți dai seama de nerușinarea faptelor tale?

— Am greșit față de tine, dragă unchiule, și nu încerc să găsesc vreo dezvinovățire. Dar nu se putea altfel.

— Cum adică nu se putea altfel, obraznicule!? Să faci din mine un om prefăcut, să mă învrăjbești pentru totdeauna cu ceilalți melici din Khamsa; asta e nimic în ochii tăi?

— Tu ți-ai dat cuvântul fără încuviințarea mea, pe când eram un copil. Acum sunt un tânăr, mintea mi-e coaptă și nu vreau să primesc. Nu văd niciun motiv ca tu să te superi sau ca melikul de Taliș să stăruiască.

— Ce drăguț! Ești prea tânăr ca să ne dai nouă lecții. Într-un cuvânt, vreau, stăruiesc și, ca stăpân al tău, îți poruncesc să te supui. De nu, o jur pe umbrele strămoșilor mei, am să-ți înfig pumnalul ăsta în piept cu propriile mele mâini.

În loc de răspuns, Djamşid și-a desfăcut cămașa, privindu-și nepăsător unchiul. Gestul acesta eroic l-a dezarmat pe melik. El își vedea intențiile zădărnice de tăria lui Djamşid și, sperând să obțină mai mult prin blândețe, s-a tras mai aproape de nepotul său, i-a luat mâna și a spus:

— Văd cu plăcere, dragul meu Djamșid, că sângele care curge în vinele tale este cel al eroilor. Înțeleg hotărârea ta neabătută, ceea ce este o surpriză plăcută. Dar, ascultă, orice om trebuie să acționeze potrivit împrejurărilor. Dezbinarea și discordia au ruinat regatul armean cândva înfloritor, care ocupa un loc important printre statele antice. Noi, melicii din Karabaghul de Munte, am fost singurii care ne-am păstrat independența. Spiritul brav al străbunilor noștri a câștigat respectul Șahului Abbas cel Mare însuși¹³. El a văzut descendenți valoroși ai regilor armeni în cârmuitorii Varandei, Gyulistanului, Talișului și în alți melici de Khamsa, le-a acordat imunitate și titlul nobil de „melik” pe care noi îl purtăm acum¹⁴. Ce le-a îngăduit străbunilor noștri să-i țină piept cu succes? Numai faptul că cei cinci melici de Khamsa au fost uniți în legături strânse de frăție și de sânge. Odraslele lor le-au urmat exemplul când tu erai încă un copil. Iar eu, după moartea tatălui tău fiind răspunzător pentru viitorul tău fericit, te-am logodit cu fiica melikului de Taliș, care pe atunci era în leagănul ei¹⁵. Am sperat ca prin această unire să întărim legăturile dintre casele noastre. Mi-am dat cuvântul de melik, pecetluit printr-un jurământ de neîncălcăt. Când ai crescut destul de mare ca să fii un bărbat, am gândit că era înțelept să te trimit pentru un timp să stai cu tribul Djavanșir¹⁶, ca să înveți meseria armelor și călăritul de la muntenii aceia, maeștri temerari ai echitației. Mi-ai îndreptățit speranțele. Dar, când te-ai înapoiat, erai îngândurat și prost dispus. Aflând că te-ai înapoiat, melikul de Taliș a trimis un mesager, rugându-ne să mergem la el în Zeyva¹⁷, ca să te însori cu fiica lui. Ți-am propus călătoria aceea și ți-am mărturisit intențiile mele; tu, însă, în loc să arăți respect, ai refuzat cu hotărâre să urmezi promisiunea pe care o făcusem cu paisprezece ani în urmă. Tu mă împingi la prefăcătorie. Poți să-mi oferi o justificare serioasă a faptei tale?

— Ai dreptate, unchiule – a răspuns Djamșid –, n-am nicio dezvinovățire. Dar există în viața cuiva momente în care îi este cu neputință să urmeze până și cea mai puternică judecată.

— Nu vreau să mă bag în judecățile tale, de vreme ce se pare că nu ai de gând să mi le divulgi. Dar ce să-i spun trimisului melikului?

— Spune-i ce vrei!

— Ușor de spus, greu de făcut. Djamșid, nu-ți pare rău că tulburi liniștea în Karabagh? Îl cunosc pe melikul de Taliș; este de neclintit în materie de onoare. Are să ia dezvinovățirile noastre drept o ofensă și asta o să ducă la război. Alți melici o să treacă inevitabil de partea lui și Karabaghul o să cadă în cea mai rușinoasă vărsare de sânge fratricidă.

— Dacă melikul de Taliș este un om de înțeleș, are să primească dezvinovățirile noastre. Dacă nu, să poștească aici. Noi nu suntem sclavii lui, suntem oameni liberi, așa că să hotărască armele.

— Neîndoielnic, dar n-ar trebui să contăm pe victorie într-un război pe care îl vom fi provocat chiar noi. Gândește-te bine, Djamșid. Nu te lăsa purtat de înflăcărarea tinereții, vorbim aici de pacea întregului Karabagh.

— Apreciez greutatea judecății tale, unchiule, dar nu pot să mă însor cu fiica melikului de Taliș fără s-o nenorocesc.

— Ce tot spui?

— Adevărul curat. Dacă mă însor cu o mireasă aranjată pentru mine n-o să fiu în stare decât s-o urăsc și să-i doresc moartea.

— Ce secret dezgustător este în spatele vorbelor tale? – a exclamat melikul, sărind în picioare –. Trebuie să-mi spui chiar acum!

— Asta nu pot s-o fac – a obiectat Djamșid.

— Ba ai s-o faci! – a strigat melikul tot mai furios – Ce prostie să-mi pierd vremea cu un tânăr când am alte mijloace ca să-l fac să se supună!

— Amintește-ți, melikule – a spus Djamșid sculându-se și el –, că mie nu mi-e teamă de moarte.

— Nu ți-e teamă să mori? – a țipat melikul mânios – Bine, dar să știi că n-ai să mori atât de curând pe cât speri. Am să-ți ofer o moarte care e de o mie de ori mai chinuitoare decât oricare alta pe care o știi. Luați-l! – a poruncit el slujitorilor – Puneți-l în lanțuri și zăvorâți-l în temnița dinspre râu a turnului. Hrăniți-l numai cu pâine și cu apă. Să învețe ce înseamnă să tulburi pacea într-un ținut numai din încăpățănare oarbă.

În timp ce slujitorii îl duceau cu ei, Djamșid s-a adresat cu indiferență unchiului:

— N-ai să câștigi nimic cu asta.

Melikul ședea pe covor fumegând de mânie. Tăcerea care a urmat a durat doar câteva minute. Astrologul îl privea calm pe melik, făcând presupuneri asupra dispoziției lui. Acesta, în cele din urmă, s-a uitat la el și s-a răstit furios:

— Ei, domnule șarlatan, unde sunt constelațiile favorabile cu care m-ai răsfățat?

— Erau aici, dar au plecat, melikul meu! Nu ți-am spus că aveau să fie urmate de un moment de rău augur? N-ar fi trebuit să continui discuția. Am văzut clar stelele înfricoșătoare apropiindu-se, dar n-am îndrăznit să întrerup dialogul vostru. Nu-i de mirare că Djamșid a fost așa de îndărătnic.

— Cât timp ar fi trebuit să vorbesc cu Djamșid din ordinul tău? Sunteți niște mincinoși, cu toții! Atât prețuiesc cunoștințele tale și eu m-am încrezut în ele, prostul de mine! Probabil că ai confundat un minut rău cu unul bun atunci când mi-ai recomandat să discut cu nepotul meu și așa m-ai învrăjbit cu el, pe care îl iubesc mai mult decât pe propriul meu fecior. Tu ești vinovat pentru sfada asta! Spune-mi – a continuat melikul, apucându-l furios de barbă pe astrolog –, ce îți prezic stelele pentru tine în clipa asta?

— Îmi prezic salvarea de la prăpăd – a răspuns astrologul, tremurând.

— Mint! – a mers mai departe melikul – Luați-l pe nebunul ăsta și întemnițați-l la un loc cu nepotul meu. Să-și povestească cei doi nebuni istorii unul altuia acolo...

Astrologul a fost târât afară. Melikul s-a așezat iarăși pe covor, a cerut o narghilea și a fumat în tăcere. Ochii lui scăpărau scânteii, de aceea nimeni dintre cei ai casei n-a îndrăznit să se apropie de el.